

Ir noslēdzies “LOB Jaunumos” Nr. 16 izsludinātais lauka piezīmju konkurss. Darbus iesūtīja Marita Krūze, Biruta Lajere, Aldis Freibergs un Māra Vanaga. Žurnāla “Putni dabā” redkolēģija izvērtēja iesniegtos darbus un vienbalsīgi par labāko atzina Maritas Krūzes rakstu “Par Sāmsalas dižpilēm”. To arī publicējam šajā žurnāla numurā. Pārējo autoru darbi un fotoattēli tiks publicēti LOB mājas lapā www.lob.lv. Paldies visiem, kuri piedalījās konkursā!

“Lauka piezīmju” konkursa uzvarētājs

Par Sāmsalas dižpilēm *Tadorna tadorna*

Viss sākās ar to, ka mani ļoti ieinteresēja netālu no manas dzīvesvietas esošie Slokas attīrīšanas iekārtu diķi (Jūrmalā). Uz kartes tie izskatījās diezgan palieli, un tas viesā cerības, ka tur varētu mitināties vismaz kāda meža pile. Un tā aprīļa sākumā pa makšķernieku izveidotu caurumu žogā ielavijos apskatīt šo teritoriju. (Makšķernieki šeit regulāri nāk rakt tārpus zivju ēsmi.) Izrādījās, ka teritorija ir ļoti nolaista, bet diķi aizauguši ar blīvu vilkvālišu audzi. Brīvs ūdens bija saskatāms tikai trīs diķos – divi padziļi, ar vilkvālišu salīnām, bet trešais tāds pusizžuvis, bez augāja un vairāk atgādināja dubļu pelķi. Diķus šķērsoja betona tilti, kuri neviens stabilitātes sajūtu, ūdens duļķains, turklāt tajā notika pūšanas procesi, jo palaikam uzpeldēja kāds gāzes burbulis.

Pārsteidzošākais bija tas, kādu putnu sugu daudzveidību šajā nelielajā teritorijā varēja novērot visas vasaras garumā. Trokšņainākā, protams, bija lielo ķīru kolonija uz lielākās diķa salīņas (vismaz 150–200 pāru). Ķīri veidoja savdabīgu apsardzi un drošības garantu pārējiem diķu iemītniekiem. Šeit ligzdoja arī paugurknābja gulbjū pāris, vismaz pieci pāri upes ziriņu, lauči, ūdensvistiņas, viens brūnkaklis (septiņi pilēni) un, protams, meža pīles. Īsāku vai ilgāku laiku varēja novērot priekšķi, cekulpīles, gaigalas, platknābjus, baltvēderi, pelēko pīli, arī dumbrcāli, šaurknābja pūslīti, mērkaziņas, upes tārtiņus, meža un upes tilbītes, baltās un dzeltenās cieļavas. Uz zemes strēles starp diķiem un Lielupi bērzā savu unikālo ligzdiņu būvēja somzilite, bija sastopami vairāku sugu ķauķi un citas putnu sugas. Rudenī te uzturējās gūgatņi, purva tilbītes un pat viens ragainais dūkuris...

Sāmsalas dižpīles attīrīšanas iekārtu diķos pirmoreiz ieraudzīju 22.04.2006. – trīs pārus. Likās divaini, ka šie jūras piekrastes putni iecienījuši

duļķainus diķus, kas atrodas vismaz 3 km no Rīgas jūras līča krasta, vēl jo vairāk, ka turpmāk tie šeit bija sastopami regulāri, vienīgi to skaits svārstījās no četriem līdz 12. Bet pārsteigums bija vēl lielāks, kad 12.06.2006. ieraudzīju, ka vienam piļu pārim seko pavisam maziņš pilēns, otram pārim – divi, bet trešajai pilei (?) seko astoņi pilēni. Jāsaka gan, ka ligzdošanai piemērotu vietu šeit netrūkst – dažādas pussagruvušas betona konstrukcijas, nišas un citi iedobumi, bet tā tomēr nav jūras piekraste, kas būtu raksturīgs šo putnu ligzdošanas biotops. Ar to pārsteigumi nebeidzās, jo, kad diķus nākamreiz apmeklēju 25.06., pilēnu skaits jau bija sasniedzis 19, tie bija paaugušies un visi kā viens sekoja tikai vienam pieaugušajam putnam. Pārējās pieaugušās pīles sauļojās uz betona tiltiem citā diķī. Viss liecināja par to, ka ir izveidots savdabīgs piļu “bērnudārzs”. Kad par šo gadījumu apjautājos ornitologiem, saņēmu atbildi, ka šādi “bērnudārzi” Sāmsalas dižpilēm nav nekas neparasts – Ruslans Matrozis esot redzējis “dārziņu” pat ar 50(!) pilēniem, bet neparasta ir pilēnu vadāšana iekšzemē – tā atzina Antra Stīpniece. Ja runā par iekšzemi, tad izrādās, ka vēl tikai Engures ezerā ir novērota šo putnu ligzdošana attālāk no jūras krasta (J. Viksne).

Nākamreiz diķus apmeklēju 2.07. Ja sākumā pieaugušais putns vadāja pilēnus lielākajā diķī, kurā atradās jau minētā lielo ķīru kolonija, tad tagad visa saime bija pārvākusies uz mazāko no diķiem, kas vairāk atgādināja dubļu pelķi. Acīmredzot pilēm nepatika jaunie lielie ķīri, kuri, atstājot ligzdas, pamazām piepildīja diķa ūdens klaju. Uz jauno mītni pilēniem nācās noiet apmēram 100 metru garu bīstamu sauszemes posmu. Pīle – audzinātāja bieži ieņēma vietu uz betona tilta virs šī diķa, un, kamēr pilēni

1.

2.

3.

4.

1. Šajā diķī ligzdoja Sāmsalas dižpiles.

2. Kamēr audžumāte vadāja pilēnus, pārējās piles atpūtās uz betona tiltiem.

Foto: M. Krīze

3. Vienīgais attēls, kur kadrā iekļuva visi 19 pilēni. Deviņpadsmitais ir augšējā kreisajā stūrī.

4. Audžumāte bieži no tilta uzmanīgi vēroja apkārtni.

5.

6.

7.

5. Pilēni 30. jūnijā; 6. Jaunie putni 13. jūlijā, Foto: M. Krūze. 7. Jaunie putni 22. jūlijā, Foto: V. Viļupe

barojās, lielais putns uzmanīgi vēroja apkārtni, ar kļusu pēkšņi brīdinot par briesmām. Pārējos pieaugušos putnus pēc 2.07. vairs netiku redzējusi, bet pilēni kopā ar savu “audzinātāju” šajā sekļajā, dubļainajā diķī uzturējās vismaz līdz 22.07. Pēc tam diķus apmeklēju tikai 8.08. un tad Sāmsalas dižpiles vairs neredzēju.

Pēc visa novērotā radās daži jautājumi: zinot, ka putniem ir tik ļoti izteikts vecāku instinkts, kāpēc tie nodod savus pilēnus audzināšanā citam putnam? Kā pilēni tik vienkārši pieņem audžumāti, kā notiek pilēnu nodošana audžumātes aprūpē un kas ir šī audžumāte –

pile, kurai pašai ir visvairāk pilēnu, vai gluži otrādi – tā pati nav perējusi?

Un vēl, tā kā šo pilēnu bērnība pagājusi patālu no jūras, varbūt tie savas ligzdvietas varētu meklēt vēl tālāk iekšzemē? Nakamā ūdenstilpe iekšzemes virzienā ir Babītes ezers, apmēram 3–4 km no Slokas attīrīšanas iekārtu diķiem.

Runājot par Slokas attīrīšanas iekārtām, jāsaprot, ka teritorijas vienā galā notiek intensīva jauno iekārtu būvniecība, bet, kāds būs veco diķu turpmākais liktenis, man uzzināt neizdevās...

MARITA KRŪZE, Jūrmalā, 25.09.2006.

Pētnieka komentārs

Attbildes par Sāmsalas dižpīlēm

Kā veidojas pīļu bērnudārzi? – Katram pārim ir sava mazuļu vadīšanas teritorija, taču tās mēdz pārklāties. Ja ģimenes sastopas, bērni var noklist (kamēr dzenā kaimiņu, nepieskatītie pēcnācēji pievienojas citai ģimenei). Arī vecāki var apjukt un kaimiņam domāto agresiju pēkšņi vērst pret savējiem. Dažreiz ģimenes sajaucas pat bez kāda naida, – biežāk tās ir sekas kādam traucējumam vai plēsēja uzbrukumam. Atšķirībā no peldpīlēm, dižpīļu mazuļi ir fiziski izturīgāki un samērā labi izdzīvo šķirti no vecākiem. Bērnudārzi visbiežāk novērojami sugām ar dūšīgiem, aukstuma izturīgiem bērniem, kam saite ar māti nav tik cieša, piemēram, pūkpīlēm vai tumšpīlēm. Parasti bērnus pazaudē mazāk pieredzējušas mātes. Bet labās mātes nav stipras matemātikā. Ja mazuļu vecums nav krasi atšķirīgs – lai tik peld līdz. Bērnudārzi nav obligāta parādība un vairošanās sekmes tajos nav tik augstas kā atsevišķiem pāriem, tomēr šis risinājums ļauj izaudzēt vairāk pēcnācēju, nekā ja enerģija tiktu škiesta, principiāli skaidrojot attiecības “līdz pēdējam cālim” (Afton, Paulus 1992).

Kas dižpīlei vajadzīgs? – Tā pārtiek galvenokārt no dažādiem gliemjiem un citiem ūdens bezmugurkaulniekiem – vēžveidīgajiem un kukaiņu kāpuriem. Dižpīle ārkārtīgi reti un nelabprāt nirst, priekšroku dodot seklākiem ūdeņiem. Vislabāk, ja pieejami mitri vai seklā ūdeņi esoši dubļi, kur var staigāt un šļurkstināties, barību meklējot (Cramp, Simmons 1977). Tāpēc dižpīles satopamas ne visā Latvijas piekrastē, un pīles acīm šis samērā netālu no jūras esošās attīrīšanas iekārtas neatšķiras no kāda dabiska

sēkļa, līdzīgi kā sudrabkaijas acīm daudzstāvu ēka – no dabiskas klints. Ja ligzdošana bijusi sekmīga, vecie putni arī nākamgad atgriezīsies tai pašā vietā. Ja kāds no jaunajiem putniem nodzīvos līdz briedumam, lielākā daļa, īpaši mātītes, arī ligzdos dzimtajā vietā. Citi var apgūt jaunas teritorijas, ja vien tās atbilst dižpīles dzīves prasībām. Lielbritānija, Dānija, Nīderlande un Vācija piedzīvoja Sāmsalas dižpīļu (to skaitā iekšzemes vietu apdzīvotāju) skaita pieaugumu jau pagājušā gadsimta 60.–70. gados (Cramp, Simmons 1977). Tas bija arī laiks, kad Sāmsalas dižpīle sāka ligzdot Latvijā (1973. gadā, Lipsbergs u.c. 1980). Līdz šim mūsu dižpīļu populācijai pietika ar tradicionālajām dzīves vietām piekrastē. Latvijas ligzdojošo putnu atlanta (LLPA) datus redzami novērojumi par izlūkiem iekšzemē (2002. gadā M. Strazda ziņots pāris Sātiņu diķos, 2003. gadā R. Rekmaņa redzēts vienuļš īpatnis pusnolaistā diķī pie Aizputes), bet jestrī pusaugu čāli lielā skaitā vēl nebija sastapti. Vai šie soļi nostāk no piekrastes ir laba zīme (mums ir lieki, jaunas teritorijas apgūt spējīgi īpatņi), vai tieši otrādi (lieki īpatņi, kam jāiet bojā vai jāaizceļo, var rasties arī piekrastes biotopu ietilpības samazināšanās rezultātā)? Ligzdojošo putnu atlanta dižpīļu izplatības karte (<http://www.lob.lv/lv/atlants>) un sugas stāvoklis apkārtējās valstīs (BirdLife International 2004) liek domāt par pirmo, tomēr, nojaušot, kā aug traucējuma faktors piekrastē, dižpīļu dzīvi būtu vērts papētīt tuvāk.

ANTRA STĪPNIECE

Literatūra

- Afton A. D., Paulus S. L. 1992. Incubation and brood care. – Batt B. *et al.* Ecology and management of breeding waterfowl. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- BirdLife International 2004. Birds in Europe: population estimates, trends and conservation status. Cambridge, UK. (BirdLife Conservation series No. 12.)
- Cramp S., Simmons K. 1977. Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa. Vol. 1, Oxford University Press Inc., New York.
- Lipsbergs J., Pēterhofs E., Kazubienis J. 1980. Sāmsalas dižpīle *Tadorna tadorna (L.)* – jauna ligzdojoša putnu suga Latvijā. – Retie augi un dzīvnieki. Rīga.
- Otrā Latvijas ligzdojošo putnu atlanta (2000–20004) materiāli.